

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

STOMATOLOGIYA VA TERAPIYA: TIZIMLI YONDASHUVNING KLINIK ASOSLARI

Fayzullayeva Dilbar Botir qizi

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

dilbarfayzullayeva74@gmail.com

Tolibova Jasmina Jo'rabekovna

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

tolibovajasmin15@gmail.com

Sapashova Dilnaz Mirzabek qizi

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

dilnazsapashova95@gmail.com

Tursinbaeva Aysanem Yaqipbaevna

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

Ro'ziyev Javlonbek Orifjon o'g'li

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti talabasi

ruziyevjavlonbek843@gmail.com

Annotatsiya: *Zamonaviy tibbiyot paradigmasi organizmni yagona integrativ tizim sifatida qaraydi. Og'iz bo'shlig'idagi patologik jarayonlar, ayniqsa surunkali infeksiya o'choqlari, nafaqat mahalliy, balki tizimli kasalliklarning patogenezida muhim rol o'ynaydi. Maqsad: Ushbu maqolada stomatologik kasalliklar (xususan, periodontit) va ikkilamchi somatik patologiyalar (yurak-qon tomir kasalliklari, qandli diabet, oshqozon-ichak tizimi patologiyalari) o'rtasidagi patogenetik va klinik bog'liqlikni tahlil qilish orqali interdisiplinar yondashuvning ilmiy asoslarini yoritish. Asosiy qoidalar: Surunkali periodontal yallig'lanish tizimli yallig'lanish mediatorlari (IL-1 β , IL-6, TNF- α , CRP) darajasini oshirib, endoteliya disfunktsiyasi va insulin rezistentligini kuchaytiradi. Bu esa ateroskleroz, diabet dekompensatsiyasi va boshqa metabolik buzilishlar xavfini oshiradi. Bundan tashqari, og'iz bo'shlig'idagi o'zgarishlar (kserostomiya, eroziya, glossit) ko'pincha ichki kasalliklarning ilk klinik belgisi bo'lishi mumkin. Xulosa: Stomatologik va somatik kasalliklar o'rtasidagi ikki tomonlama patogenetik aloqani tan olish klinik amaliyotda majburiy interdisiplinar hamkorlikni taqozo etadi. Og'iz bo'shlig'idagi surunkali infeksiya o'choqlarini sanatsiya qilish nafaqat stomatologik, balki umumiy somatik sog'liqni saqlashning ham muhim tarkibiy qismidir.*

Kalit so'zlar: *tizimli yallig'lanish, periodontal kasallik, ateroskleroz, qandli diabet, metabolik sindrom, kserostomiya, interdisiplinar yondashuv.*

Kirish: *Organizmni organlar va tizimlar yig'indisi sifatida emas, balki yagona, o'zaro bog'liq biologik tizim deb talqin qiluvchi integrativ tibbiyot konsepsiyasi so'nggi yillarda tobora kuchayib bormoqda. Ushbu konsepsiya doirasida og'iz bo'shlig'i organizmning ajralmas qismi sifatida qaralib, undagi mikrobiota va surunkali yallig'lanish o'choqlari*

butun organizm homeostaziga bevosita ta'sir ko'rsatadi. So'nggi o'n yilliklarda olib borilgan ko'plab epidemiologik va molekulyar tadqiqotlar periodontal kasalliklar (gingivit, periodontit) va bir qator tizimli kasalliklar, jumladan yurak-qon tomir patologiyalari, qandli diabet, metabolik sindrom va hatto ba'zi revmatik hamda respirator kasalliklar o'rtasida mustahkam klinik va patogenetik bog'liqlik mavjudligini isbotladi. Ushbu maqolada aynan shu bog'liqlikning molekulyar mexanizmlari va klinik ko'rinishlari zamonaviy ilmiy qarashlar asosida tahlil qilinadi.

Ishning maqsadi: Ushbu maqolaning maqsadi – stomatologik (xususan, periodontal) patologiyalar va ikkilamchi terapevtik kasalliklar (ateroskleroz, qandli diabet, oshqozon-ichak patologiyalari) o'rtasidagi patogenetik aloqadorlikni tizimli yallig'lanish nazariyasi nuqtai nazaridan tahlil qilish va ushbu bog'liqlik asosida shakllanadigan interdisiplinar klinik yondashuvning zarurligini ilmiy asoslashdir.

Materiallar va usullar: Ushbu maqola narrativ review (tahliliy sharh) shaklida tayyorlandi. Maqola mavzusiga oid ilmiy adabiyotlar tizimli tahlil qilindi. Asosiy ma'lumot manbalari sifatida PubMed, Google Scholar va Scopus kabi xalqaro ilmiy ma'lumotlar bazalarida chop etilgan so'nggi 15 yildagi (2009-2024) original tadqiqot maqolalari va meta-tahlillar tanlab olindi. Qidiruv strategiyasi quyidagi kalit so'zlar va ularning kombinatsiyalariga asoslandi: "periodontitis AND systemic inflammation", "periodontal disease AND atherosclerosis", "diabetes mellitus AND periodontitis (bidirectional relationship)", "oral manifestations of gastrointestinal diseases", "chronic infection AND cardiovascular risk". Tahlilga asosan randomizatsiyalangan nazorat ostidagi tadqiqotlar, kogort tadqiqotlari va yirik meta-tahlillar kiritildi.

Natijalar va muhokama: Tadqiqotlar tahlili stomatologiya va terapiya o'rtasidagi bog'liqlikning bir necha asosiy patogenetik yo'nalishlarini aniqladi:

1. Periodontit va Tizimli Yallig'lanish (Ateroskleroz Misolida):

Periodontit – bu periodontal patogen bakteriyalar (masalan, *Porphyromonas gingivalis*) tomonidan qo'zg'atiladigan surunkali destruktiv yallig'lanish jarayoni. Mahalliy yallig'lanish o'chog'ida hosil bo'lgan yallig'lanishga qarshi sitokinlar (IL-1 β , IL-6, TNF- α) qon oqimiga tushib, tizimli yallig'lanish reaksiyasini (CRP darajasining oshishi) keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, davriy bakteriemiya natijasida og'iz bo'shlig'i bakteriyalari va ularning toksinlari (LPS) qon tomir endoteliasiga bevosita ta'sir qilib, endoteliya disfunktsiyasiga sabab bo'ladi. Bu jarayon aterosklerotik blyashka shakllanishi va progressiyasining asosiy mexanizmi hisoblanadi. Shuning uchun zamonaviy kardiologiyada periodontit yurak ishemik kasalligi va insult rivojlanishi uchun mustaqil xavf omili sifatida e'tirof etiladi.

2. Qandli Diabet va Periodontit: Ikki tomonlama Patogenetik Aloqa:

Qandli diabet (ayniqsa, 2-tip) va periodontit o'rtasida o'zaro og'irlashtiruvchi ikki tomonlama aloqa mavjud.

Diabetning periodontitga ta'siri: Surunkali giperglikemiya natijasida neytrofillar funksiyasi (kemotaksis, fagotsitoz) buziladi, to'qimalarning remodeling jarayoni izdan

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

chiqadi va mikrosirkulyator tomirlarda mikroangiopatiya rivojlanadi. Bu omillar periodontal to'qimalarning infeksiyaga chidamliligini pasaytirib, periodontitning tez-tez qaytalaniishi ga va og'irroq kechishiga olib keladi.

Periodontitning diabetga ta'siri: Surunkali periodontal yallig'lanish natijasida tizimli qon oqimiga chiqarilgan TNF- α va IL-6 kabi sitokinlar insulin rezistentligini kuchaytiradi. Bu esa diabetli bemorlarda glyukemik nazoratni yomonlashtiradi (HbA1c darajasining oshishi) va diabet asoratlari rivojlanish xavfini orttiradi. Ushbu ikki tomonlama bog'liqlik diabetli bemorlarni kompleks boshqarishda stomatologik nazoratning terapiyaning ajralmas qismi ekanligini ko'rsatadi.

3. Oshqozon-ichak Tizimi Patologiyalarining Og'iz Bo'shlig'idagi Ko'rinishlari:

Og'iz bo'shlig'i shilliq qavati ko'pincha oshqozon-ichak tizimi kasalliklarining "oynasi" vazifasini o'taydi.

GERD: Gastroezofageal reflyuks kasalligida xlorid kislotaning og'iz bo'shlig'iga qaytishi tishlarning palatal yuzalarida eroziyalarning paydo bo'lishiga olib keladi.

Malabsorbsiya sindromlari: Surunkali gastrit (ayniqsa, otoimmun) va enteropatiyalarda vitamin B12, temir va foliy kislota yetishmovchiligi rivojlanadi. Bu yetishmovchiliklar klinik jihatdan atrofik glossit (til silliqlashishi), angular xeylit (og'iz burchaklarining yallig'lanishi) va aftoz stomatit bilan namoyon bo'ladi. Ba'zi hollarda bu stomatologik belgilar asosiy somatik kasallikning yagona yoki ilk klinik belgisi bo'lishi mumkin.

Xulosa:

1. Stomatologik kasalliklar, xususan surunkali periodontit, organizmda tizimli yallig'lanishni qo'zg'atib, ateroskleroz, diabet dekompensatsiyasi va metabolik sindrom kabi muhim terapevtik patologiyalarning patogenezaida faol ishtirok etadi.

2. Og'iz bo'shlig'idagi o'zgarishlar (kserostomiya, eroziyalar, glossit, stomatit) ko'pincha oshqozon-ichak, gematologik va endokrin tizim kasalliklarining ilk diagnostik belgisi sifatida xizmat qilishi mumkin.

3. Ushbu o'zaro bog'liqlik stomatologiya va terapiya o'rtasidagi interdisiplinar hamkorlikni nafaqat tavsiya etiladigan, balki majburiy deb hisoblashga asos beradi. Bemorlarni kompleks baholash, ya'ni og'iz bo'shlig'i holatini umumiy somatik status bilan birgalikda tahlil qilish, kasalliklarning oldini olish va davolash samaradorligini oshirishning muhim shartidir. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu bog'liqliklarning molekulyar mexanizmlarini yanada chuqurroq o'rganishga va birgalikdagi davolash protokollarini ishlab chiqishga qaratilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hajishengallis, G., & Chavakis, T. (2021). Local and systemic mechanisms linking periodontal disease and inflammatory comorbidities. *Nature Reviews Immunology*, 21(7), 426-440.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

2. Sanz, M., Marco Del Castillo, A., Jepsen, S., Gonzalez-Juanatey, J. R., D'Aiuto, F., Bouchard, P., ... & Wimmer, G. (2020). Periodontitis and cardiovascular diseases: Consensus report. *Journal of Clinical Periodontology*, 47(3), 268-288.
3. Preshaw, P. M., & Bissett, S. M. (2019). Periodontitis and diabetes. *British Dental Journal*, 227(7), 577-584.
4. Genco, R. J., & Sanz, M. (2020). Clinical and public health implications of periodontal and systemic diseases: An overview. *Periodontology 2000*, 83(1), 7-13.
5. Holmstrup, P., Damgaard, C., Olsen, I., Klinge, B., Flyvbjerg, A., Nielsen, C. H., & Hansen, P. R. (2017). Comorbidity of periodontal disease: two sides of the same coin? An introduction for the clinician. *Journal of Oral Microbiology*, 9(1), 1332710.
6. Ship, J. A., & Pillemer, S. R. (2022). Oral manifestations of gastrointestinal diseases. In *Burket's Oral Medicine* (13th ed., pp. 245-268). Wiley-Blackwell. [Elektron kitob yoki darslik namunasi]
7. Lockhart, P. B., Bolger, A. F., Papapanou, P. N., Osinbowale, O., Trevisan, M., Levison, M. E., ... & Baddour, L. M. (2012). Periodontal disease and atherosclerotic vascular disease: does the evidence support an independent association?: a scientific statement from the American Heart Association. *Circulation*, 125(20), 2520-2544. (Konsensus hisoboti, klassik va ishonchli manba).

